

De Nederlandstalige literatuur in de themanummers van Poolse literaire en algemeen-culturele tijdschriften na 1945

BOŻENA CZARNECKA

University of Wrocław, Poland

Uniwersytet Wrocławski, Katedra Filologii Niderlandzkiej
ul. Kuźnicza 21-22, 50-138 Wrocław, Poland

bczar@uni.wroc.pl

Dutch and Flemish literature in special thematic issues of Polish literary and cultural periodicals after 1945

Abstract. In the last 50 years, literature of the Low Countries has been most amply presented in the monthly *Literatura na świecie* (Literature in the World). Other periodicals (*Dialog*, *Opole*, *Kresy*) only incidentally published on the subject, and thus their influence on the reception of the literature written in Dutch has been significantly less pronounced. Analyzing special thematic issues of magazines devoted to the literatures of the Netherlands and Flanders, one can conclude that in the late 70s and in the 80s Poland witnessed a significant surge in literary translations from Dutch accompanied by critical texts devoted to it. This, however, does not imply that the Polish reader got the full scope of the Dutch and Flemish literary developments as it was mainly poetry that was covered in those publications. The prose was presented in a fragmented and rather accidental way. This article analyses the image of the Low Countries' poetry and prose which emerges from the articles published in the Polish literary and cultural periodicals after 1945.

Keywords: Dutch and Flemish literature, reception of Dutch and Flemish literature in Poland, Polish literary translations from Dutch, Polish literary periodicals, Polish cultural periodicals

1. Inleiding

De Nederlandstalige literatuur is in Polen slechts in beperkte mate bekend en eigenlijk zo goed als afwezig in het bewustzijn van de gemiddelde Poolse lezer. Er zijn natuurlijk een paar uitzonderingen op deze regel: men moet dan vooral denken aan de wereldwijd beroemde dagboeken van Anne Frank of de werken

van Johannes Huizinga (*Homo ludens, Herfsttijd der middeleeuwen*). Ook de brieven van Vincent van Gogh aan zijn broer Theo kunnen misschien in dit verband genoemd worden. Maar het valt direct op dat al die namen niet rechtstreeks met het literaire circuit verbonden zijn. En hoe dan ook gaat het om een bitter klein aantal (vooral Nederlandse) titels en auteurs die in Polen echt herkenbaar zijn.

Om deze ongunstige stand van zaken te veranderen, werden in het verleden allerlei initiatieven ontplooid. Belangrijk zijn vast en zeker de zogenaamde themanummers die door verschillende Poolse literaire en algemeen-culturele tijdschriften in de voorbije decennia op de markt gebracht werden. Uit deze themanummers laat zich vanzelfsprekend een bepaald beeld van de Nederlandstalige letteren reconstrueren. Wat voor voorstelling wordt er dan in deze bladen gevormd? In welke mate is die compleet, coherent en geloofwaardig? Even interessant is het om na te gaan of deze publicaties een rol hebben gespeeld in het Poolse culturele leven. Zo ja, welke? Om al deze vragen te kunnen beantwoorden, worden in deze bijdrage de belangrijkste themanummers onder de loep genomen.¹ Daarbij moet wel onderstreept worden dat de gepresenteerde stellingen en oordelen slechts een bescheiden deel uitmaken van een veel breder opgezet project dat aan de Poolse receptie van de naoorlogse literatuur van Nederland en Vlaanderen gewijd is.²

Aan de Nederlandstalige literatuur werd in de tweede helft van de 20ste eeuw de meeste aandacht geschonken in een paar themanummers van het tijdschrift *Literatura na świecie* [Literatuur in de wereld]. Af en toe toonden ook andere periodieken belangstelling voor Nederlandse auteurs in hun speciale uitgaven. Maar die hadden vaak een kleinere oplage en/of bereik en de uitwerking was daardoor kleiner. Vermeldenswaard zijn zeker in dit kader zulke bladen als *Dialog* [Dialoog], *Poezja* [Poëzie], *Opole, Kresy* [Grensgebied], *Pismo literacko-artystyczne* [Literair-artistiek blad], *Dykja* [Dictie] of het maandblad *Sigma*, uitgegeven door de Technische Universiteit van Wrocław (Politechnika Wroclawska). Hun doel was

¹ De boekbesprekingen die incidenteel in diverse tijdschriften zijn verschenen, bijvoorbeeld in het vakblad *Nowe Książki* [Nieuwe boeken], zullen hier niet aan bod komen.

² Voor degenen die zich voor de receptiegeschiedenis van de Nederlandse literatuur in Polen interesseren, zijn volgende publicaties van harte aanbevolen: a) de catalogus van de tentoonstelling in de bibliotheek van het Nationale Ossoliński-Instituut onder de titel *Książka niderlandzka w przekładzie polskim. Het Nederlandse boek in Poolse vertaling* (Kłodzko 1993), voorbereid door Jerzy Koch; b) het artikel van Erik-Jan Kuipers, "Onbekend maakt onbemind? De vertaalde Nederlandstalige literatuur in Polen (1945-1997)," geschreven in het jaar 1999, te vinden op www.ned.univie.ac.at/NEDWEB/DokuStelle; c) de catalogus *Www.literatura niderlandzka.pl* (Wrocław 2003), uitgegeven door *Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum* bij de aan de Nederlandse literatuur gewijde tentoonstelling onder dezelfde titel. Het bevat onder andere waardevolle bijdragen van Jerzy Koch en Andrzej Borowski, helaas alles uitsluitend in het Pools.

de literaire educatie van de Poolse lezers, dat wil zeggen hen vertrouwd maken met de Noord- en Zuidnederlandse literatuur die geografisch gezien weliswaar niet ver verwijderd was, maar in cultureel/ mentaal opzicht toch vreemd bleef en als zodanig werd ervaren. In tegenstelling tot *Literatura na świecie* (en ten dele ook tot *Dialog*) hebben al die reeds opgesomde tijdschriften weliswaar geen strategie op lange termijn gerealiseerd, maar ook zonder de nadruk te leggen op het bevorderen van de buitenlandse literatuur in hun programma's hebben deze kleinere bladen in zekere mate de aanwezigheid van de Nederlandstalige literatuur in het Poolse literaire circuit gegarandeerd.

2. *Literatura na świecie*

Literatura na świecie heeft zich onder de Poolse tijdschriften het meest verdienstelijk gemaakt met het promoten van de Nederlandstalige literatuur. Dit maandblad werd in het jaar 1971 opgericht met een duidelijk geformuleerd hoofddoel: een veelzijdig panorama te schetsen van de wereldliteratuur en van min of meer essentiële ontwikkelingen in diverse nationale literaturen.³

De periodiek publiceert al vanaf het begin vertalingen van werken die in verschillende opzichten als waardevol, belangrijk en interessant doorgaan. En gezien de redactie ook veel belang hecht aan de theorie en praktijk van de vertaalwetenschap, staan de meeste teksten op een hoog niveau wat de artistieke kwaliteit van de vertaling zelf betreft.

Elk nummer van *Literatura na świecie* heeft een duidelijk profiel. Dat houdt in dat alle teksten geselecteerd worden met het oog op een bepaald hoofdonderwerp; het gaat meestal om een schrijver, literatuur van een bepaald taalgebied, land of

³ Hier zijn een paar extra verklaringen noodzakelijk om het fenomeen en de betekenis van het maandblad voor het Poolse cultuurleven beter te kunnen inzien. Het oprichten van *Literatura na świecie* (1971) ging onder andere met grote veranderingen binnen de Poolse communistische partij gepaard. In december 1970 kwam het namelijk tot de machtsovername door de nieuwe partijsecretaris Edward Gierek. In allerlei opzichten brak er toen in Polen een nieuwe periode aan. Gierek onderhield bijvoorbeeld goede relaties met westerse politici (Giscard d'Estaing, Schmidt) en in tegenstelling tot zijn voorganger Gomułka was hij niet bang voor het "bedorven" Westen dat hij gewoon uit eigen ervaring kende (voor 1948 verbleef Gierek jarenlang in Noord-Frankrijk en Belgisch Limburg). Achteraf gezien betekenden de jaren zeventig voor Polen slechts schijnbare en grotendeels via buitenlandse kredieten geregelde economische groei en welvaart, maar tegelijkertijd was het ook een tijd van een zekere openheid naar het Westen. Men toonde groeiende belangstelling voor de andere (maar vanzelfsprekend vooral westerse) culturen en *Literatura na świecie* was één van de middelen waarmee men officieel deze nieuwe richting in de politiek probeerde te realiseren.

regio en (minder vaak) om een specifieke problematiek. De tot nu toe verschenen “Nederlandstalige” edities van *Literatura na świecie* vertegenwoordigen al die bovengenoemde mogelijke profielen en daardoor verschillen ze aanzienlijk van elkaar. In geval van sommige nummers betekent de bepaling “themanummer” weliswaar een zeker terminologisch misbruik (het belooft eigenlijk veel te veel), maar daar wil ik ook even bij stil staan.

Het ligt voor de hand dat zogenaamde kleinere vormen (gedicht, novelle, kort verhaal) in de themanummers over de Nederlandstalige literatuur zichtbaar domineerden. Af en toe publiceerde men ook toneelstukken, essays of romanfragmenten (ook wat langere). Verder nam men diverse artikelen op die op de actuele situatie in de Noord- en Zuidnederlandse letteren betrekking hadden en die speciaal in opdracht van het blad werden geschreven. Maar men drukte ook essays die in verband stonden met een algemeen (niet altijd Nederlands en/of Vlaams) thema van het nummer. Als voorbeeld kan men hier *Literatura na świecie* van mei 1978 noemen, waar de Nederlandse essayistiek van het interbellum vertegenwoordigd werd door de bekende componist Willem Pijper en zijn tekst over Ludwig van Beethoven en door Gerardus van der Leeuw, professor in de theologie, auteur van het cultureel-antropologisch getinte artikel over het wezen van de dans.⁴

Een ander voorbeeld geeft *Literatura na świecie* van mei 1985 dat veertig jaar na afloop van de Tweede Wereldoorlog verscheen en daarom in het geheel gewijd was aan de mogelijke verschijningsvormen van het oorlogsmotief in de literatuur. De bijdrage van de Nederlandstalige literatuur aan dit internationale nummer werd geleverd door Marga Minco (“Het adres”) en Ivo Michiels (fragment uit *Kruistocht der jongelingen*). De achtergrond bij het proza van deze schrijvers werd geschetst door Jerzy Koch in de artikelen “Gorzka twórczośc Margy Minco” [Het bittere werk van Marga Minco] (Koch 1985a) en “Pożegnania Iwo Michielsa” [Afscheidsvormen van Ivo Michiels] (Koch 1985b).

Het maandblad in kwestie publiceert ook regelmatig interessante interviews met kunstenaars. Onder de Nederlandstalige auteurs die voor een diepgaand gesprek over hun werk, artistieke loopbaan en (minder vaak) over hun privé-leven gevraagd werden, vinden we Jan Wolkers [7 (1978)], Hugo Claus [8 (1987)] en Willem Frederik Hermans [8-9 (1995)].

Het allereerste nummer van *Literatura na świecie* over de literatuur uit de Lage Landen verscheen in maart 1976. Het deel over de Nederlandstalige literatuur liet men voorafgaan door een korte inleiding die behalve op de term “Nederlandse taal,” ook op de introductie van het begrip “Nederlandse literatuur” betrekking

⁴ Voor de precieze inhoudsopgave van afzonderlijke nummers die in deze bijdrage worden vermeld, verwijs ik naar de bijlage.

had, dat sinds die tijd twee literaturen zou overkoepelen die tot nu toe in het Poolse discours apart beschreven werden als “Hollands” en “Vlaams.” In de schets “Z dziejów języka niderlandzkiego” [Uit de geschiedenis van de Nederlandse taal] werd een poging gedaan om deze terminologisch-talige kwestie wat nader toe te lichten. Nota bene, het gaat hier om een vraagstuk dat in de Poolse neerlandistiek vaker terugkomt. En voor de meeste Polen blijft het nog steeds onduidelijk.

In dit eerste themanummer besloegen Nederlandstalige teksten (aforismen, gedichten en verhalen) bijna een derde van het geheel, dat wil zeggen ongeveer honderdtien bladzijden. Er kwamen elf schrijvers aan bod, vier uit Nederland (Godfried Bomans, Bertus Aafjes, Eduard Visser, Jacques Hamelink) en zeven uit Vlaanderen (Paul Snoek, Jos Vandelloo, Karel Jonckheere, Marnix Gijsen, Ivo Michiels, Hugo Claus en Hugo Raes). Deze selectie kan vanuit het huidige perspectief zekere vragen oproepen. Aan de ene kant wekt zij de indruk ongeordend te zijn, maar aan de andere kant laat zij ook vermoeden dat het toen om het aantonen van de rijkdom en verscheidenheid van de literaire productie in de Lage Landen ging. Des te jammer, dat men hier geen (zelfs korte) inleiding gaf over de toenmalige literaire problematiek in Nederland en Vlaanderen, want het is niet duidelijk volgens welke criteria men de auteurs uitkoos. Zeker blijven de keuzes duister voor iemand die niets of weinig van Nederlandse literatuur afweet.

Op de eerste artikelen die de situatie in de naoorlogse Nederlandstalige letteren op een toegankelijke manier benaderen, moest men nog even wachten. Die verschenen pas later, in *Literatura na świecie* van juli 1978. Het ging om twee bijdragen van Andrzej Dąbrowka. In “Przysmak holenderski: Jan Wolkers” [Hollandse lekkernij: Jan Wolkers] schreef Dąbrowka vooral over het werk van Wolkers, maar tegelijk wijdde hij ook veel aandacht aan modern Nederlands proza in het algemeen (Dąbrowka 1978a). Tot de belangrijkste schrijvers rekende hij Gerard Kornelis van het Reve, Willem Frederik Hermans, Harry Mulisch, Hugo Claus en Louis Paul Boon. En als overheersende literaire motieven noemde hij: dood, chaos, destructie, vijandelijkheid van de wereld en algemeen wantrouwen jegens de realiteit. De meeste recente prozawerken vertoonden volgens hem geen escapistische neigingen, maar ze drukten in eerste instantie wel een wezenlijk onbehagen met de werkelijkheid uit en waren tot een kritisch-maatschappelijke houding te herleiden.

In zijn tweede artikel, “Apel do ludności: Poezja niderlandzka w trzydziestoleciu powojennym” [Appel aan de bevolking: Nederlandstalige poëzie dertig jaar na de Tweede Wereldoorlog], schetste Dąbrowka heel overzichtelijk de situatie in de dichtkunst (Dąbrowka 1978b). Hij somde drie generaties naoorlogse dichters op en concentreerde zich daarbij op de auteurs wiens werk hij ten behoeve van het nummer vertaalde (onder andere Hans Lodeizen, Gerrit Kouwenaar, Lucebert, Hugo Claus, Ben Cami, Paul Snoek, H.C. ten Berghe en Rutger Kopland). Hij

verduidelijkte de min of meer opvallende “poëtische” verschillen tussen Vlaanderen en Nederland, want voor de Polen waren die natuurlijk niet vanzelfsprekend.

In het geval van deze uitgave van *Literatura na świecie* gaat het ongetwijfeld om het eerste zo veelzijdige en boeiende themanummer. Want behalve de bovengenoemde kritische artikels zijn er hier nog fragmenten te vinden uit het werk van Louis Paul Boon (*Menuet*) en Jan Wolkers (*Terug naar Oestgeest*). Maar het ontbreekt ook niet aan overpeinzingen omtrent begrippen “Vlaams,” “Hollands” en “Nederlands,” want volgens de samenstellers van het nummer waren die nog steeds dringend nodig. Volgens hen mening zouden namelijk bestaande onduidelikheden en inconsequenties in de terminologie leiden tot het vormen van een incompleet en vertekend beeld van de Nederlandstalige literatuur, en wat daarmee samengaat, tot een verstoorde receptie.

Opmerkelijk is *Literatura na świecie* van augustus 1987, want ditmaal werd het maandblad helemaal aan één Nederlandstalige auteur gewijd, namelijk aan Hugo Claus. Deze “eeuwige” vaste kandidaat voor de Nobelprijs in de literatuur blijft nog steeds de enige Nederlandse schrijver die zo door de Polen gehonoreerd werd. Op de omslag van het blad werd een intrigerende vraag naar Claus geplaatst, men vroeg zich af of hij een buitengewoon begaafde schepper was of slechts een geniale plagiator? Dit dilemma konden de lezers zelf oplossen door kennis te nemen van voorbeelden uit zijn veelzijdige werk; de uitgave bevatte gedichten, proza, toneelteksten en zelfs tekeningen van de kunstenaar (sommige daarvan waren foutief aan Claus toegeschreven – in wezen was dit het werk van een andere Belgische kunstenaar Pierre Alechinsky).

In datzelfde nummer werd ook *Historia literatury niderlandzkiej* [De geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur] (1985) van Norbert en Dorota Morciniec besproken door Jerzy Koch. Het verschijnen van dit boek was een vermeldenswaard feit want het was de allereerste van een dergelijke publicatie in het Pools, de eerste Nederlandstalige literatuurgeschiedenis die voor een breder Pools publiek bedoeld is. Tot dan toe werd de Nederlandstalige literatuur vooral in diverse geschiedenissen van de Europese of van de wereldliteratuur opgenomen, en de plaats die men daaraan kon geven, was vanzelfsprekend beperkt (vgl. Koch 1987b).

In *Literatura na świecie* van augustus-september 1995 kwam uiteindelijk Willem Frederik Hermans heel even in de schijnwerpers te staan. Een van de belangrijkste naoorlogse Nederlandse schrijvers was toen in Polen eigenlijk een volkomen onbekende naam. Ten dele was dit aan de auteur zelf en zijn politieke overtuigingen te wijten want hij wou niet dat zijn romans in een communistisch land uitgegeven werden. Andrzej Dąbrówka, die in 1994 *De donkere kamer van Damokles* in het Pools vertaalde, betreurde daarom in het voorwoord bij deze roman dat

de grootste schrijver van Nederland zo laat aan Poolse lezers werd voorgesteld. De uitgave van het blad verscheen een paar maanden na de dood van Hermans, en des te groter was de spijt dat de presentatie van de auteur en zijn werk niet uitgebreider was; het bevatte slechts twee teksten, de verhalen "Ostatni papieros" ("De laatste roker") en "Wędrownik bez skazy" ("De onversleten wandelaar").

Als tweede held in dit nummer koos men Cees Nooteboom. Zijn werk, min of meer rechtstreeks bij het postmodernisme ingedeeld, werd door Elżbieta Osuch-Stańczuk in de "Postmodernistyczny dyletantyzm" [Postmodern dilettantisme] (Osuch-Stańczuk 1995a) en "Opowieści Ceesa Nootebooma" [Vertellingen van Cees Nooteboom] (Osuch-Stańczuk 1995b) benaderd. Ter illustratie daarvan namen men hier grote fragmenten op uit zijn romans *Rituelen* (1980) en *Het volgende verhaal* (1991).

In het artikel "Nowe i stare w literaturze niderlandzkiej ostatnich lat" [Het nieuwe en oude in de Nederlandstalige literatuur van de laatste jaren] behandelde Andrzej Dąbrówka de wezenlijke veranderingen in de westerse esthetiek die hun weerspiegeling ook in de Nederlandstalige literatuur hebben gevonden (Dąbrówka 1995). Onder andere noemde hij het verdwijnen van de ideeëncoherentie in de cultuur, het individualiseren van de normen- en waardensystemen en het proces van fragmentarisatie. Deze literatuur van de "laatste jaren" deed Dąbrówka toen denken aan een "triest postmodern landschap," waar "de oriëntatie mogelijk is enkel met behulp van de ronddraaiende naald van het kompas van de negatieve dialectiek" (Dąbrówka 1995: 297). In deze bijdrage vermeldde hij schrijvers als Frans Kellendonk, Joost Zwagerman, Margriet de Moor, Hella S. Haasse en Jeroen Brouwers. Ondervertegenwoordigd leek ditmaal het Vlaamse proza te zijn, want behalve de al bekende Louis Paul Boon werden alleen Monika van Paemel, Walter van den Broeck, Pol Hoste en Kristien Hemmerechts door Dąbrówka genoemd.

Tot de nummers waarin de problematiek van de Nederlandstalige literatuur slechts terloops besproken wordt en die daardoor duidelijk van de andere afwijken, hoort onder meer *Literatura na świecie* van juli 1977, waar Andrzej Dąbrówka twee korte teksten publiceerde over literaire evenementen in België en Nederland. Waarschijnlijk was dit bedoeld als het begin van een reeks regelmatige berichten over de actualiteiten in het literaire leven van de Lage Landen, maar uiteindelijk is het bij een eenmalig gebeuren gebleven.

Een ander nummer van *Literatura na świecie*, dat ik hier nog wil vermelden, verscheen in juli 1980 en is slechts in beperkte mate "Vlaams." Hoofdzakelijk is het aan de Franstalige literatuur in België gewijd, maar het kan ook voor neerlandici interessant zijn vanwege het artikel van J. Francis onder de titel "I jak tu być Flamandem?" [En hoe hier een Vlaming te zijn?], waar de ingewikkelde verhoudingen tussen Walen en Vlamingen en de afspiegeling daarvan in de literatuur te berde werden gebracht (zie daarvoor Francis 1980).

3. Andere periodieken

Noemenswaardige themanummers werden ook door andere bladen voorbereid; een uitstekend voorbeeld daarvoor biedt de “Nederlandstalige” editie van het cultuur-literaire kwartaalschrift *Kresy* uit het jaar 1996. Deze uitgave bevatte naast de novelle van Willem Frederik Hermans (*Naar Magnitogorsk*) en het verhaal van Lieve Joris (“Zangeres op Zanzibar”) vooral een rijke keuze uit de Nederlandstalige poëzie, vertaald en samengesteld door Andrzej Dąbrówka. Onder de dichters die hier opdoken, vinden we Gerrit Achterberg, Ida Gerhardt, Tom van Deel, Toon Tellegen, Hans Faverey en Leonard Nolens. In het artikel “Wszystko ma głos. Dwa programy estetyczne w poezji niderlandzkiej XX wieku” [Alles heeft het woord: Twee esthetische programma’s in de Nederlandstalige poëzie van de 20ste eeuw] liet Dąbrówka vooral de esthetische continuïteit in de ontwikkeling van de Nederlandstalige dichtkunst zien. Hij onderscheidde daarbij twee belangrijke stromingen: de classicistisch-symbolische richting die zich op het rationalisme, de observatie en contemplatie baseert (hiertoe behoren Achterberg, Gerhardt en Van Deel) en de richting die onder de noemer van avant-garde, surrealisme, expressionisme of abstractie valt; die wordt verder gekenmerkt door het irrationalisme en het visionaire (vertegenwoordigers hiervan zijn Faverey, Nolens, Tellegen).

Dąbrówka gaf ook een korte karakteristiek van drie Nederlandse periodieken: *Tirade*, *Raster* en *Revisor*. Volgens hem is de kennis van het profiel van een tijdschrift noodzakelijk voor iemand die interesse toont voor de Nederlandstalige literatuur. Hij legde uit dat de Nederlandstalige schrijvers door de critici en literatuurgeschiedschrijvers heel vaak in verband worden gebracht met het ene of andere invloedrijke blad en dat dit een soort classificatie betekent, een bepaling van literaire verwantschappen.

Een ander Pools tijdschrift, het regionale *Opole*, zorgde voor de uitgave van twee Nederlandstalige nummers, in de jaren 1984 en 1985. Behalve gedichten (Sjoerd Kuiper), verhalen (Marga Minco, Eriek Verpale) en een essay door Jan Deloof over de situatie betreffende de wederzijdse vertalingen, uit de Nederlandse taal in het Pools en uit het Pools in het Nederlands, werden ook teksten opgenomen die de allang bestaande relaties tussen de Lage Landen en Silezië analyseerden. Juist door deze gerichtheid op de brede historisch-sociale problematiek verschilde dit blad sterk van de andere reeds genoemde tijdschriften en hun themanummers.

4. Nederlandse dramatiek

Als men de vraag naar de receptie van het Nederlandstalige drama in de Poolse bladen wil stellen, dient men de algemeen geldende opinie herhalen dat de Neder-

landstalige dramatiek op een laag niveau staat, dat het niet zo veel te bieden heeft en dat uitvoeringen slechts tot het landelijk theater beperkt blijven. De enige dramaschrijver die de uitzondering op de regel is en de andere dramaturgen door zijn meesterschap ongetwijfeld overtreft, is de hier al meerdere malen vermelde Vlaming Hugo Claus. Zijn stuk *Vrijdag* (1969) verscheen in onverkorte versie in het jaar 1987 in het Clausnummer van *Literatura na świecie*. Door het theatermilieu werd deze tekst hoogstwaarschijnlijk heel hoog ingeschat, want vrij snel volgde een interessante voorstelling, voorbereid door de Poolse televisie. De uitzending vond plaats in het jaar 1989 onder de licht gewijzigde titel "Piątek, dzień miłości" [Vrijdag, een dag van liefde]. Een hoog niveau van opvoering werd verzekerd door een goede regisseur (Magdalena Łazarkiewicz) en eersterangs acteurs (Ewa Ziętek, Adam Ferency); ook de muziek werd door een echte kenner geschreven, de bekende componist Zbigniew Preisner.

De vrij algemene opinie luidt dat voor de misère in de toneelkunst, tenminste in Nederland, het calvinisme verantwoordelijk gesteld zou moeten worden. Door "typisch" Nederlandse eigenschappen als bijvoorbeeld zuinigheid in het uiten van emoties, die zich juist onder invloed van deze godsdienst ontwikkeld hebben, zouden de Nederlanders zich richten tegen zo'n "leeg" amusement als toneel. Toch legde Andrzej Dąbrowska in zijn artikel "Kłopoty dramaturgii niderlandzkiej" [Problemen van de Nederlandstalige dramaturgie], verschenen in *Dialog* van december 1977, niet de grootste schuld bij het de calvinisme en de Nederlandse maatschappij. Dąbrowska verwees vooral naar onzekerheid binnen de dramatische kunst zelf, het niet meer weten hoe een drama in elkaar zit. Verder werd de dramakunst in Nederland volgens hem niet door een bijzondere thematiek gekenmerkt; het meest wezenlijke verschil was misschien dat de overal bekende en populaire motieven (zoals generatieconflict, non-conformisme of aanpassingsmoeilijkheden) hier wat sterker werden benadrukt, meer centraal gesteld, dan bijvoorbeeld in Polen.

In hetzelfde nummer van *Dialog* zijn twee toneelstukken geplaatst waarvan internationaal succes het provincialisme (de geboortelandheid) van de Nederlandse dramakunst tegen zou spreken. Het gaat om *De Babyfoon* (1974) van Herman Lutgerink en om *Spiegel 1* (1976) van Dimitri Frenkel Frank. Deze laatste eenakter (uitgebreid met *Spiegel 2*) werd in het jaar 1979 door het Poolse televisietheater opgevoerd. De hoofdrollen werden toen vertolkt door prominente acteurs, Zbigniew Zapasiewicz en Jadwiga Jankowska-Cieślak die in 1982 in Cannes bekroond werd met de prijs voor de beste vrouwelijke rol in *Egymásra nézve* (*Another Way*, 1982) van Károly Makk. In het jaar 1987 ontstond een nieuwe versie van deze voorstelling; het stuk werd jarenlang met succes in verschillende Poolse steden ten tonele gebracht (door Zapasiewicz en Olga Sawicka).

In de reeds genoemde bijdrage uit 1977 zweeg Andrzej Dąbrówka over de verworvenheden van de Vlaamse dramaschrijvers. Ook *Dialog* van april 2001 was uitsluitend aan het theater in Nederland gewijd. Maar ondanks dit feit ging het weer om een heel interessant opgesteld nummer dat de conditie van het Nederlands theater vanuit verschillende standpunten probeerde te belichten. De publicatie ontstond met medewerking van *Theaterinstituut Nederland*. Het nummer bevatte onder andere een artikel over de dramaturgie van Judith Herzberg door Ruud Engelder en een discussie over de relatie tussen theatermensen en maatschappij in de afgelopen dertig jaar. Deze gedachtewisseling waaraan Liesbeth Coltof, Chris Keulemans, Dragan Klaić, Sonja van der Valk en Ellen Walraven deelnamen, werd voorzien van de veelzeggende titel: "Stać po stronie społeczeństwa" [Aan de kant van de samenleving staan] die ook als een soort credo zou kunnen gelden voor een aanzienlijk deel van het theatermilieu in Nederland.

In deze uitgave werden ook twee dramateksten opgenomen, Poolse vertalingen van de met Nederlands-Vlaamse Toneelschrijfprijs gehonoreerde *Kras (Zgrzyt)* van Judith Herzberg uit 1989 en van de met de Albert van Dalsumprijs bekroonde *Een zwarte Pool (Polak na czarno)* van Karst Woudstra uit 1991.

5. Besluit

Uit de besproken periodieken laten zich zeker een paar min of meer duidelijke conclusies formuleren over het beeld van de Nederlandstalige letteren dat dankzij thematische nummers van afzonderlijke tijdschriften, vooral *Literatura na świecie* en *Dialog*, kan gevormd worden. We mogen natuurlijk niet uit het oog verliezen dat hier slechts een geselecteerd, specifiek aspect van de receptie van de Nederlandstalige literatuur in Polen belicht wordt, dat het hier slechts om een steentje gaat dat op een bescheiden manier bijdraagt tot een meer algemene, globale voorstelling.

In de tweede helft van de jaren zeventig en de jaren tachtig werd een heel duidelijk offensief ingezet door de Poolse promotors van de letteren uit de Lage Landen. In deze periode verschenen in de tijdschriften de meeste vertalingen en kritische artikelen die aan deze "kleine" literatuur besteed zijn. Wat bij het doorbladeren van deze periodieken opvalt, is ongetwijfeld het continu groeiende professionalisme van al die publicaties over de Nederlandstalige literatuur.

De verantwoordelijkheid voor de definitieve vorm van elk themanummer werd natuurlijk steeds door de redactie gedragen, maar één ding moet hier wel beklemtoond worden: dat ze überhaupt tot stand zijn gekomen, hebben we te danken aan de initiatieven, inspanningen en het doorzettingsvermogen van drie mensen, te weten Andrzej Dąbrówka, Zofia Klimaszewska en Jerzy Koch. De door

hen verrichte activiteiten imponeren zeker vanuit het huidige perspectief; want in het afgelopen decennium werd de popularisatie van Nederlandstalige literatuur stopgezet, wat tot een triest resultaat leidde: het verminderen van het aantal dergelijke publicaties.⁵

De Poolse tijdschriften presenteerden niet altijd de recente, echt actuele werken, teksten die bijvoorbeeld ooit voor een zekere opschudding zorgden in de literaire wereld. Sommige waren ouder dan dertig jaar. Af en toe leek de publicatie van een tekst niet helemaal gerechtvaardigd door de literaire waarde ervan. Vaak hadden we hier eerder met een inhaalslag te maken dan met het op de hoogte zijn/blijven van actuele literaire gebeurtenissen in de Lage Landen. Dit was dus min of meer in tegenspraak met een vaker geformuleerde idee (bijvoorbeeld door *Literatura na świecie*) om juist recente ontwikkelingstendenzen in de literatuur bij te houden. Maar wat niet vergeten mag worden: de opmerking over wat verouderde, oubollige teksten betreft veel meer het proza dan de poëzie of zelfs het drama.

De poëzie werd in de vermelde Poolse tijdschriften zonder twijfel het meest volledig gepresenteerd. Dat betekent dat de Poolse lezers inderdaad de kans hebben gekregen om kennis te nemen van de meest betekenisvolle vertegenwoordigers van de Nederlandstalige dichtkunst uit de tweede helft van 20ste eeuw, dat houdt ook in dat hun werk min of meer uitgebreid voorgesteld werd, en dankzij kritische besprekingen in een bredere literair-historische context geplaatst werd. Veel van de dichters die in de periodieken hun Poolse debuut maakten, kregen later eigen representatieve bundels op de Poolse markt, zoals Bernlef, Hugo Claus, Rutger Kopland, Lucebert, Gerrit Kouwenaar of Paul Snoek.

Over het proza kan men daarentegen zeggen dat het in de periodieken op een eerder toevallige manier voorgesteld werd aan de lezers. De afwezigen en allerlei lacunes vallen hier veel meer op. In kritische artikels beperkte men zich vaak slechts tot het opsommen van belangrijke auteursnamen en titels, zonder daar bijvoorbeeld tekstproeven bij te voegen. Niet zelden waren de gepubliceerde fragmenten slechts brokstukken van boeken die recent in druk gegeven werden, zoals in het geval van de romans van Cees Nooteboom en Jan Wolkers. Daarom is de stelling dat de volledigheid van het Nederlandstalige prozabeeld in de themanummers veel te wensen overlaat, zeker niet overdreven.

Vanuit het huidige perspectief kan men ook gerust toegeven dat Hugo Claus eigenlijk de enige vertegenwoordiger van de Nederlandstalige letteren was (en nog steeds is) die dankzij de themanummers betrekkelijk veelzijdig en compleet voorgesteld werd. Daarom lijkt de opmerking van Jerzy Koch over het fragmentarische karakter van het beeld van deze auteur en zijn werk bij de Poolse lezers achteraf

⁵ Deze verontrustende ontwikkeling werd trouwens al in 1994 door Andrzej Dąbrówka geconstateerd, zie daarvoor Dąbrówka 1994.

gezien wat sterk geformuleerd (zie daarvoor het artikel "Hugo Claus – literatura pogranicza" [Hugo Claus – de literatuur van het grensgebied] (Koch 1987a). De kennismaking met Claus' werken die in *Literatura na świecie* opgenomen werden, maar ook de vele andere, die ooit op de Poolse markt zijn verschenen, maakt een tamelijk goed inzicht in zijn oeuvre mogelijk. En wat zeker geen twijfel lijdt: het is aanzienlijk dieper dan in het geval van andere Nederlandstalige auteurs. Claus heeft als enige inderdaad een echt breed publiek kunnen bereiken, zijn toneelstuk *Vrijdag* was bijvoorbeeld op de Poolse televisie te zien, in het kader van het zeer populaire tv-theater. Daarnaast werd *De Metsiers* bewerkt tot een hoorspel dat eind jaren negentig meerdere malen uitgezonden werd door één van de staatszenders. Maar ondanks dit alles blijft de identificering van deze kunstenaar met de Nederlandstalige literatuur een uiterst problematische kwestie.

Claus is stellig een schrijver aan wie men niet voorbij mag gaan als men het over de Nederlandstalige literatuur heeft, maar in de thematische nummers werden ook auteurs onder de aandacht gebracht die het uiteindelijk niet ver gebracht hebben en de ooit gewekte hoop niet waarmaakten. Verder werd de positie van de Poolse tijdschriften gepresenteerde schrijvers en hun werken in de loop van de tijd grondig herzien, ze gingen een andere plaats innemen en werden vaak tot de hekkensluiters van de literaire ranglijsten. Slechts een deel van de voorgestelde Nederlandstalige auteurs behoort nu werkelijk tot de canon en wordt nog steeds graag gelezen door de Nederlanders en Vlamingen zelf. Maar aan de andere kant moet onderstreept worden dat de themanummers van de Poolse periodieken een unieke gelegenheid boden om schrijvers te leren kennen die zich toen al in de marge van het officiële cultuurleven in Nederland of Vlaanderen bevonden en eigenlijk nooit tot het literaire establishment behoorden met als gevolg dat er geen vertalingen van hun werken in het buitenland bestonden.

De themanummers behouden zeker hun aanzienlijke waarde voor de onderzoekers van de Nederlandstalige letteren. In grotere of kleinere mate documenteren ze de voorbij ontwikkelingstendenzen in de literatuur van Vlaanderen en Nederland; als voordeel kan men hier noemen dat ze daarbij vanuit een zekere afstand gadeslagen en beoordeeld worden, en dat dit laatste volgens de criteria van een toch andere literaire traditie gebeurde. Ze getuigen verder van de duur of veranderlijkheid van literaire programma's en van de ooit heersende literaire modes. Mogelijke vergissingen bij de selectie van auteurs en teksten in afzonderlijke nummers bewijzen ook, hoe moeilijk het kan zijn om een objectief oordeel te geven van de recente literaire productie.

De manier waarop de Nederlandstalige literatuur in de besproken tijdschriften vertegenwoordigd is, lijkt ook ten dele de algemeen bekende waarheid te bevestigen dat het lanceren van de zogenaamde kleine (qua omvang) nationale literaturen in grote mate afhankelijk is van de individuele voorkeuren van

de vertalers en van hun fascinaties voor eigen literaire ontdekkingen. Af en toe gaat het ook gewoon om het opdringen van persoonlijke smaak, eigen visies op de literaire wereld of potentiële hiërarchisaties daarvan. Over de literaire smaak valt weliswaar niet te twisten, maar juist om deze redenen kan men zo gemakkelijk een bepaald deel van de voorgestelde keuzes in twijfel trekken. En tegelijk zijn er ook talrijke argumenten naar voren te brengen om andere namen of titels onder de aandacht te brengen. Verder zou men zich ook kunnen afvragen aan welke niet zozeer individuele, als wel maatschappelijk bepaalde behoeften de vertaalde teksten voldeden. Misschien hadden ze "iets" wat niet in de Poolse literatuur te vinden was, misschien brachten ze latente gevoelens, verwachtingen etc. inderdaad beter onder woorden.⁶

Vandaag de dag kan men het betreuren dat het uiteindelijk niet gelukt is om met behulp van *Literatura na świecie* en andere periodieken een structurele belangstelling voor Nederlandstalige auteurs en hun werken te bewerkstelligen, zoals dat wel gebeurd is in het geval van de Latijns-Amerikaanse, Scandinavische of Zuid-Slavische literatuur. Men kan het jammer vinden dat de ambitieuze plannen van de vertalers van systematische samenwerking met diverse uitgeverijen (onder andere met *Wydawnictwo Dolnośląskie*, gevestigd in Wrocław) ook op een fiasco uitgelopen zijn. Deze ooit zo voorspoedig verlopende promotiecampagne van de Nederlandstalige letteren in Polen werd in grote mate door de acute economische crisis eind jaren tachtig van de 20ste eeuw onderbroken. Tegenwoordig is het nog steeds een moeilijke taak de uitgevers aan te sporen tot het uitbreiden (en daardoor verrijken!) van het bestaande profiel van hun fondsen met Nederlandstalige titels. En er rijzen onvermijdelijke vragen naar de kwaliteit van de reclame/promotie van deze literatuur of zelfs naar de "objectieve" waarde en betekenis daarvan. Verder is er nog een factor die hier een niet te onderschatten rol speelt. Bij het nemen van een definitieve beslissing over de druk wordt er namelijk vaak geen rekening gehouden met de opinie van de Poolse deskundigen over de kwaliteit van afzonderlijke teksten. Men neemt eerder besluiten met het oog op het succes van een bepaald werk op internationale boekenmarkten en de daar behaalde, liefst vette winsten... Maar dit is eigenlijk een ander verhaal, een nieuw hoofdstuk in de receptiegeschiedenis van de Nederlandstalige literatuur in Polen, opengeslagen in nieuwe, meer commerciële, tijden.

⁶ De activiteiten van Poolse neerlandici en vertalers worden door Andrzej Dąbrówka uitgebreid beschreven in zijn artikel "Toeval en principe in de praktijk van de vertaling," gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 3 (1984). Als waardevol vervolg op deze bijdrage moet "Vertalen in het Europa van de burens" uit 1994 gezien worden. Deze helaas nooit uitgegeven tekst geeft een goed inzicht in de wereld van Poolse vertalers en belicht het specifieke karakter van hun werk. Hij bevat onder andere informatie over de subsidiepolitiek van de Belgische en Nederlandse instellingen.

Inhoudsopgave van besproken tijdschriften

Dialog 12 (1977)

Herman Lutgerink. *Babyfon (De babyfoon, 1974)*. Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 37-92.

Dimitri Frenkel Frank. *Lustro 1 (Spiegel I, 1976)*. Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 93-104.

Andrzej Dąbrówka. "Kłopoty dramaturgii niderlandzkiej" [De zorgen van de Nederlandstalige dramaturgie]. 105-110.

Dialog 4 (2001)

Karst Woudstra. *Polak na czarno (Een zwarte Pool, 1991)*. Vertaald door Elżbieta Osuch. 38-88.

Judith Herzberg. *Zgrzyt (Kras, 1989)*. Vertaald door Joanna Oziębła. 89-112.

Ruud Engelder. "...I wszyscy w to wierzą" [...En iedereen gelooft daarin] ("On Judit Herzberg as Playwright"). Vertaald door Anna Błasiak. 113- 123.

Dragan Klaić. "Teatralna mapa Amsterdamu" ("A Theatrical Map of Amsterdam"). Vertaald door Iwona Libucha. 124-131.

Rozmowy: "Stać po stronie społeczeństwa" [Aan de kant van de samenleving staan], discussie waaraan Liesbeth Coltof, Chris Keulemans, Dragan Klaić, Sonja van der Valk, Ellen Walraven deelnamen, vond plaats tegen eind februari 2001 in Amsterdam. Vertaald door Elżbieta Osuch. 132-139.

Rob Klinkenberg. "Niedowierzenie słowom" [Geen vertrouwen in woorden] ("The Last Twenty Years of Dutch Drama"). Vertaald door Justyna Jaworska. 140-148.

Jan Minkiewicz. "Holandia niespełniona" [Nederland onvoldaan/niet verwezenlijkt] ("On the Role of Theatre in the Cultural Life of the Netherlands Today"). 149-155.

Lot Vekemans. "Młodzieżowy – to nie znaczy uproszczony" [Jeugdige – betekent niet vereenvoudigd] ("Theatre for Children and Young People in the Netherlands"). Vertaald door Andrzej Wojtaś. 178-181.

jug. "Karst Woudstra: Tajemnice przeszłości" [Karst Woudstra: geheimen van het verleden]. 188-189.

Literatura na świecie 3 (1976)

Lisetta Stembor. "Z dziejów języka niderlandzkiego" [Uit de geschiedenis van de Nederlandse taal]. 176-178.

Godfried Bomans. *Aforismen (uit Korte berichten, 1972)*. Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 179.

- Paul Snoek. Selectie gedichten ("List Noego do Bogów," "Opowiadanie naocznego świadka" uit *Gedichten*, 1971). Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 180-183.
- Jos Vandelloo. Selectie gedichten ("Po pępki w wodzie," "Są jeszcze konie"). Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 182-183.
- Karel Jonckeere. Gedicht ("Bajka o transfuzji krwi" uit *In de wandeling lichaam geheten*, 1969). Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 184-185.
- Marnix Gijzen. Gedicht ("Z kuzynką w ogrodzie"). Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 186.
- Bertus Aafjes. Gedicht ("Krzew" uit *Het Koningsgraf*, 1948). Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 187.
- Ivo Michiels. "Szyldwach" ("Schildwacht" uit *Journal brut*, 1958). Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 188-199.
- Bertus Aafjes. "Kto wtyka nos w cynober, umaluje się na czerwono, czyli sprawa dwóch podobnych podejrzanych" (fragment uit *Een ladder tegen een wolk*, 1973). Vertaald door Andrzej Dąbrówka. 200-213.
- Hugo Claus. "Tak jak na filmie" ("Na de film" uit *De zwarte keizer*, 1958). Vertaald door Ewa Dijk-Borkowska. 214-221.
- Hugo Claus. "Na plaży" ("Op het strand" uit *Natuurgetrouwer*, 1969). Vertaald door Zofia Klimaszewska. 222-229.
- Hugo Raes. "Benelux – wysoka koniunktura" ("Benelux – een hoogconjunctuur" uit *Bankroet van een charmeur*, 1967). Vertaald door Zofia Klimaszewska. 230-239.
- Eduard Visser. "Martwe nasiona" ("Dode zaden" uit *Verhalen na '60*). Vertaald door Ewa Dijk-Borkowska. 240-259.
- Jacques Hamelink. "An den Knaben Elies" (uit *Het plantaardig bewind*, 1971). Vertaald door Ewa Dijk-Borkowska. 260-277.

Literatura na świecie 7 (1977)

- Andrzej Dąbrówka. "Poeci w pracy: Poetry International Rotterdam." 326-333.
- _____. "Międzynarodowe Biennale Poezji." 370-372.

Literatura na świecie 7 (1978)

- Willem Pijper. "Ludwig van Beethoven" (uit *De Quintencirckel*, 1929). Vertaald door Ewa Dijk-Borkowska. 290-305.
- Gerardus van der Leeuw. "Czy w niebie tańczą" (fragment uit *In den hemel is eenen dans*, 1930). Vertaald door Andrzej Wojtaś. 306-314.

Literatura na świecie 7 (1980)

Jean Francis. "I jak tu być Flamandem" [En hoe hier een Vlaming te zijn?] (fragment uit *L'éternel aujourd'hui de Michel de Ghelderode*, 1968). Vertaald door Elżbieta Radziwiłłowa. 112-124.

Literatura na świecie 5 (1985)

Marga Minco. "Adres" ("Het adres," 1957). Vertaald door Jerzy Koch. 206-212.

Jerzy Koch. "Gorzka twórczość Margy Minco" [Het bittere werk van Marga Minco]. 213-218.

Ivo Michiels. "Droga krzyżowa młodzianków" (fragment uit *Kruistocht der jongelingen*, 1951). Vertaald door Jerzy Koch. 219-227.

Jerzy Koch. "Pożegnania Ivo Michielsa" [Afscheidsvormen van Ivo Michiels]. 228-234.

Literatura na świecie 8 (1987)

Marcel Janssens. "Hugo Claus na skrzyżowaniu międzynarodowych tradycji literackich" ["Hugo Claus op het kruispunt van internationale literaire tradities"]. Vertaald door Ewa Jarosińska. 3-20.

Hugo Claus. *Piątek, czyli dzień miłości, dzień wolności* (*Vrijdag*, 1969). Vertaald door Zofia Klimaszewska en Axel Holvoet. 21-95.

Hugo Claus. "Teatr" ("Theater" uit *Alibi*, 1985). Vertaald door Axel Holvoet. 96-97.

Zofia Klimaszewska. "U źródeł mitologii Hugo Clausa" [Bij bronnen van de mythologie van Hugo Claus]. 98-105.

Hugo Claus. *Wiersze z Oostakker* (selectie uit *De Oostakkerse gedichten*, 1955). Vertaald door Jerzy Koch, Maciej Popowski, Zofia Klimaszewska. 106-115.

Hugo Claus. *W sprawie Deedee* (fragment uit *Omtrent Deedee*, 1963). Vertaald door Zofia Klimaszewska. 116-147.

Jerzy Koch. "Hugo Claus – literatura pogranicza" [Hugo Claus – de literatuur van het grensgebied]. 148-152.

Joris Duytschaever. "Faulkner i Claus." (overgenomen uit *De Gids* 5 (1985)). Vertaald door Monika Olszyńska. 153-159.

Hugo Claus. *Oko za oko (według starych mistrzów)* (Keus uit de bundel *Oog om oog*). Vertaald door Jerzy Koch. 160-167.

Hugo Claus. "I don't care" (uit *De mensen hiernaast*, 1985). Vertaald door Zofia Klimaszewska. 168-196

Hugo Claus. "In flanders fields" (uit *Van horen zeggen*, 1970). Vertaald door Zofia Klimaszewska. 197.

- Hugo Claus. *Wielkie zmartwienie Belgii* (fragment uit *Het verdriet van België*).
Vertaald door Zofia Klimaszewska. 198-258
- Hugo Claus. "Przed bramą" (1985), "Stela" (1985). Vertaald door Jerzy Koch.
259-264.
- Z Hugo Clausem rozmawia Zofia Klimaszewska [het interview met Hugo
Claus]. 266-273.
- Jerzy Koch. "Bibliografia polskich przekładów utworów Hugo Clausa"
[De bibliografie van Poolse vertalingen van het werk van Hugo Claus].
274-275.
- Jerzy Koch. "O Historii literatury niderlandzkiej" [Over *De geschiedenis van de
Nederlandstalige literatuur*]. 278-289.

Literatura na świecie 8-9 (1995)

- Cees Nooteboom. *Rytuały* (fragment uit *Rituelen*, 1980). Vertaald door Elżbieta
Osuch-Stańczuk. 101-143.
- Elżbieta Osuch-Stańczuk. "Postmodernistyczny dyletantyzm" [Postmodern
dilettantisme]. 144-151.
- Cees Nooteboom. "Następna historia" (fragment uit *Het volgende verhaal*, 1991).
Vertaald door Zofia Klimaszewska. 153-189.
- Elżbieta Osuch-Stańczuk. "Opowieści Ceesa Nootebooma" [Vertellingen van
Cees Nooteboom]. 190-195.
- Willem Frederik Hermans. "Ostatni papieros" ("De laatste roker," 1991).
Vertaald door Elżbieta Osuch-Stańczuk. 197-227.
- "Ten Hermans to niezłe ziółko..." z Willemem Frederikiem Hermanssem
rozmawia Andrzej Dąbrówka [het interview met Willem Frederik Hermans].
Vertaald door Maria Zaleska. 228-243.
- Willem Frederik Hermans. "Wędrownik bez skazy" ("De onversleten
wandelaar," 1994). Vertaald door Zofia Klimaszewska. 244-247.
- Kristien Hemmerechts. Opowiadania [verhalen]:
- "Przed laty" ("Lang geleden"). Vertaald door Zofia Klimaszewska. 249-
263.
 - "Szóste go czerwca tysiąc dziewięćset sześćdziesiątego szóstego roku"
("De zesde van de zesde van het jaar negentien zesenzestig"). Vertaald door
Urszula Fabisiak. 264-268.
 - "Podręcznik latynoamerykański" ("Latijnsamerikaans handboek").
Vertaald door Iwona Piotrowska. 268-274.
 - "Róża" ("Roza"). Vertaald door Ewa Burak. 274-282.
- Andrzej Dąbrówka. "Nowe i stare w literaturze niderlandzkiej ostatnich lat"
[Het nieuwe en oude in de Nederlandstalige literatuur van de laatste jaren].
283-297.

Arent van Nieukerken. "Od przestrzeni życia do przestrzeni pełnego wiersza"
[Van de ruimte van het leven naar de ruimte van het volle gedicht]. 298-317.

Kresy. Kwartalnik literacki 4 (1996)

Willem Frederik Hermans. "Do Magnitogorska" ("Naar Magnitogorsk," 1990).
Vertaald door Andrzej Zakrzewski. 114-121.

Wiersze poetów niderlandzkich w przekładach Andrzeja Dąbrówki; gedichten
van Gerrit Achterberg [uit de bundels *Eiland der ziel* (1939), *Thebe* (1941),
Morendo (1944), *Sphinx* (1946), *Energie* (1946)], Ida Gerhardt [foutief gedrukte
bibliografische gegevens, in feite gedichten afkomstig uit *Verzamelde
gedichten* (1993)], Tom van Deel [uit *Achter de waterval* (1986) en *Manuscript*
(1994)], Toon Tellegen [uit *Ik en ik* (1985)]; Hans Faverey [uit *Het ontbrokene*
(1990)] en Leonard Nolens [uit *1-8 Liefdes verklaringen* (1990)]. Vertaald door
Andrzej Dąbrówka. 122-137.

Andrzej Dąbrówka. "Wszystko ma głos. Dwa programy estetyczne w poezji
niderlandzkiej XX wieku" [Alles heeft het woord. Twee esthetische
programma's in de Nederlandstalige poëzie van de 20ste eeuw]. 138-145.

Lieve Joris. "Śpiewaczka na Zanzibarze" ("Zangeres op Zanzibar" uit *Zangeres
op Zanzibar en andere reisverhalen*, 1992). Vertaald door Zofia Kimaszewska.
146-152.

Opole 8 (1984)

Jerzy Koch. "Sukno i papier. Z dziejów stosunków Śląska z Niderlandami"
[Laken en papier. Uit de geschiedenis van de relaties tussen Silezië en de
Lage Landen]. 12-13, 17.

Eriek Verpale. "Sala chorych." Vertaald door Jerzy Koch. 13, 17.

_____. (selectie uit zijn gedichten). Vertaald door Jerzy Koch. 14.

Sjoerd Kuiper. (selectie uit zijn gedichten). Vertaald door Jerzy Koch. 14.

_____. "Chudy most." Verhaal vertaald door Jerzy Koch. 15, 18.

Jan Deloof. "Uwagi o stanie wzajemnych tłumaczeń literatury niderlandzkiej i
polskiej" [Opmerkingen over de situatie betreffende wederzijdse vertalingen
van de Nederlandse en Poolse literaturen]. Vertaald door Jerzy Koch. 16.

Opole 5 (1985)

Jerzy Koch. "Belgowie i Holendrzy na Śląsku w czasie II wojny światowej"
[Belgen en Nederlanders in Silezië tijdens de Tweede Wereldoorlog]. 6-7, 27.

Marga Minco. *Gorzkie ziele* (fragment uit *Het bittere kruid*, 1957). Vertaald door
Jerzy Koch. 14-16.

Bibliografie

- Dąbrówka, Andrzej. 1977. "Kłopoty dramaturgii niderlandzkiej" [Zorgen van de Nederlandstalige dramaturgie]. *Dialog* 12 (1977): 105-110.
- _____. 1978a. "Przysmak holenderski: Jan Wolkers" [Hollandse lekkernij: Jan Wolkers]. *Literatura na świecie* 7(1978): 244-269.
- _____. 1978b. "Apel do ludności: Poezja niderlandzka w trzydziestoleciu powojennym" [Appel aan de bevolking: Nederlandstalige poëzie dertig jaar na de Tweede Wereldoorlog]. *Literatura na świecie* 7 (1978): 272-284.
- _____. 1984. "Toeval en principe in de praktijk van de vertaling." *Ons Erfdeel* 3. 375-384.
- _____. 1994. "Vertalen in het Europa van de buren." Een lezing gehouden voor de leden van de Orde van den Prince, bij gelegenheid van het bezoek van W.F. Hermans aan Polen in mei 1994, ongepubliceerd.
- _____. 1995. "Nowe i stare w literaturze niderlandzkiej ostatnich lat" [Het nieuwe en oude in de Nederlandstalige literatuur van de laatste jaren]. *Literatura na świecie* 8-9 (1995): 283-297.
- _____. 1996. "Wszystko ma głos: Dwa programy estetyczne w poezji niderlandzkiej XX wieku" [Alles heeft het woord: Twee esthetische programma's in de Nederlandstalige poëzie van de 20ste eeuw]. *Kresy* 4 (1996): 138-145.
- Francis, Jean. 1980. "I jak tu być Flamandem?" [En hoe hier een Vlaming te zijn?] (Fragment uit *L'éternel aujourd'hui* de Michel de Ghelderode, 1968). *Literatura na świecie* 7 (1980): 112-124.
- Koch Jerzy. 1985a. "Gorzka twórczość Margy Minco" [Het bittere werk van Marga Minco]. *Literatura na świecie* 5 (1985): 213-218.
- _____. 1985b. "Pożegnania Ivo Michielsa." [Afscheidsvormen van Ivo Michiels]. *Literatura na świecie* 5 (1985): 228-234.
- _____. 1987a. "Hugo Claus – literatura pogranicza." [Hugo Claus – de literatuur van het grensgebied]. *Literatura na świecie* 8 (1987): 148-152.
- _____. 1987b. "O Historii literatury niderlandzkiej" [Over *De geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur*]. *Literatura na świecie* 8 (1987): 278-289.
- Osuch-Stańczuk, Elżbieta. 1995a. "Postmodernistyczny dyletantyzm" [Postmodern dilettantisme]. *Literatura na świecie* 8-9 (1995): 144-152.
- _____. 1995b. "Opowieści Ceesa Nootebooma" [Vertellingen van Cees Nooteboom]. *Literatura na świecie* 8-9 (1995): 190-196.